

Úvod

Z historického hlediska se Bulharská pravoslavná církev začala vyvíjet samostatně jako jedna ze základních tří směrů křesťanství po rozdělení římské říše, ke kterému došlo v roce 395. Definitivně se pravoslaví zformovalo po rozdělení církví v roce 1054 (velké církevní schizma) a rozšířilo se zejména do oblastí východní Evropy a na Blízký východ. Protože se jednalo o dominantní náboženství celé Byzantské říše, bylo ovlivněno historickým vývojem říše.¹

V první části práce je naším úmyslem klasifikovat historický vývoj na území nynějšího Bulharska s ohledem na pravoslavnou církev. V prvních kapitolách se zabýváme zejména počátky přijímání křesťanství v Bulharsku, snahou o osamostatnění církve a událostmi vedoucími ke vzniku bulharského patriarchátu, jeho zániku a pozdější změně patriarchátu na arcibiskupství, které si svou autokefalitou dokázalo uchovat až do roku 1767. Ve zmíněném období je možno pozorovat významné pokusy o omezení něčeho BPC jednak ze strany Osmanské říše, ale i snahy o prosazení řecké strany zastoupené nejen duchovními, ale i zámožnou vrstvou obchodníků z cařihradské čtvrti Fanar. Tato situace vyústila až v církevně národní hnutí a k vznesení požadavku na vznik samostatné bulharské církve.²

Výrazným způsobem vývoj Bulharské pravoslavné církve ovlivnil konec 2. světové války a uchopení moci komunistickou stranou. Komunistická ideologie prosazuje ateismus jako jedno ze svých kréd a začíná jej velice intenzivně prosazovat zejména při výchově mladé generace. Tak byla církvi odebrána nejen početná masa věřících, ale v důsledku událostí byla okleštěna i její práva. Stát zasahuje do veškerého církevního dění.

Druhá část práce se zabývá současným rozkolem v Bulharské pravoslavné církvi, za kterým lze také vidět přesah čtyřicetiletého trvání komunistického režimu.

Práci jsem rozdělila do kapitol a podkapitol při jejichž sestavování postupuji chronologicky. Podklady pro tuto práci jsem čerpala jednak z řady publikací týkajících se tematikou Bulharské pravoslavné církve ale i Bulharskem obecně (zejména: DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cърkva (četiva)*, Redakcija duchovno vъzraždane, Vraca 1954 a RYCHLÍK, Jan: *Dějiny Bulharska*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002).

¹ Více viz http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=76183&s_lang=2&title=pravoslav%ED

² Více viz RYCHLÍK, Jan: *Dějiny Bulharska*, Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 2002 a DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cърkva (četiva)*, Redakcija duchovno vъzraždane, Vraca 1954

Pro hlavní část práce, vznik a průběh rozkolu v bulharské církvi sloužil sběr informací z internetových zdrojů (předně <http://www.pravoslaviето.com> a <http://bulch.tripod.com>) a informací získaných během osobních konzultací. Vzhledem k závažnosti situace a snaze proniknout do problematiky co nejhlouběji jsem požádala o názor i zástupce duchovních obou stran. Díky ochotě pracovníků Bulharského velvyslanectví v Praze jsem se setkala s bulharským duchovním Todorem Plamenem, působícím v Praze a prostřednictvím bulharských občanů žijících v České republice mi byla umožněna schůzka s duchovním odštěpené části, branickým episkopem Gervasijem

1. část: Historie Bulharské pravoslavné církve od jejího počátku do obnovení patriarchátu v roce 1953

1. Bulharsko do přijetí křesťanství knížetem Borisem I.

1. 1. Rozvoj křesťanství na Balkánském poloostrově

Přijímání křesťanství bulharskými kmeny probíhalo díky vzájemné asimilaci se slovanským obyvatelstvem, které bylo pod vlivem starobylých křesťanských center (Cařihrad, Soluň atd.) a také díky dobytelské činnosti kmenů, při níž docházelo ke vzájemnému ovlivňování porobenými křesťanskými vojáky. Největší vliv byl však ze strany řeckého duchovenstva.

V této době se křesťanství začíná objevovat i v oblastech severního Bulharska, například ve městě Odesus (dnešní Varna), či v Serdice (dnešní Sofie) a Makrianopoli. V těchto městech byla ve 4. století zřízena biskupská sídla. 5. století je možno hodnotit jako období, kdy křesťanství ovládlo již skoro celý Balkán. Z důvodu potřeby rozdělení správy na tak velké rozloze došlo ke vzniku dvou církevně-správních oblastí, Iliriku a Východní oblasti.

Důkazem o rozvoji křesťanství v západní a jihozápadní části Balkánského poloostrova v 6. století je založení biskupství Pärva Justiniana byzantským císařem Justinianem I. Velikým v roce 535. Město Pärva Justiniana³ se stalo církevním sídlem autokefálního arcibiskupa, který měl ve své diecézi stejná práva jako patriarcha.⁴

Už za vytvoření bulharského kmenové svazu za vlády chána Kubrata docházelo k tak intenzivnímu řeckému vlivu, že se sám panovník nechal pokřtít, jeho křest však samozřejmě neznamenal přijetí křesťanství všemi obyvateli. I během napjaté politické situace, po rozpadu Kubratem vybudované říše, křesťanství neustále pronikalo mezi obyvatelstvo.

³ Dodnes se přesně neví, kde město leželo. Je možné, že to bylo dnešní Skopje nebo Prizren, ještě ve 14. století se věřilo, že to je město Ochrid. Více viz: DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cърkva (četiva)*, Redakcija duchovno vāzraždane, Vraca 1954

⁴ Více viz: DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cърkva (četiva)*, Redakcija duchovno vāzraždane, Vraca 1954

Za chána Omurtaga (814-831), který měl k nové víře velmi negativní postoj, podobně jako jeho předchůdce chán Krum, pozorujeme první pronásledování křesťanů v Bulharsku. Omurtagův syn Enravot už tak negativistický nebyl, dokonce přijal křesť.⁵

1. 2. Přijetí křesťanství knížetem Borisem I.

V době Borisova nástupu se objevilo hned několik důvodů, které vedly panovníka k utvrzení, že přijetí křesťanství je velice vhodnou investicí do pozdějšího vývoje státu. Mezi vnitřní důvody patří snaha o odstranění náboženského dualismu mezi obyvatelstvem a snaha o upevnění panovnickovy moci. Co se týká zahraniční politiky, Boris věděl, že pro budoucnost státu je třeba vybudovat jistý duchovně-kulturní základ, o který je potom možno se opírat i v kontaktu s ostatními evropskými národy, které nekřesťanské státy ignorovaly. Zaobíral se myšlenkou, od kterého souseda je přijetí křesťanství nejvýhodnější. Nechtěl se však v důsledku této spolupráci stát vazalem. Boris si uvědomoval, že pokud Velká Morava přijme křesťanství od Byzance, bude mít v tomto spojení velkého nepřítele. Rozhodl se tedy zaměřit své snahy o přijetí křesťanství rovněž na Byzanc. Podepsal s Byzancí mír a roku 864 byl on a jeho rodina tajně pokřtěn v zastoupení nepřítomným byzantským císařem Michalem III. Po něm Boris převzal jméno a po křtu se začal označovat za knížete.⁶

Boris po tomto aktu začal rozšiřovat křesťanství mezi obyvatelstvem. Ti, kteří byli proti, byli přinuceni násilím a jeho snaha vedla tak daleko, že některé staré bulharské rody dokonce nechal z obavy o svou bezpečnost a vládu povraždit.

Kníže si také začal uvědomovat potřebu zřízení samostatné bulharské církve. Na to okamžitě zareagovalo několik církví, které se snažily získat Borise I. pro svoji víru. Řecké duchovenstvo, které v Bulharsku dále šířilo křesťanství v řečtině se vyslovalo proti samostatné církvi. Jejich hlavním důvodem proti autokefální postavě byla tzv. teorie Pentachrijata (пентахрията), která říká, že může existovat jen 5 patriarchátů.⁷ Boris viděl jako nejrozumnější cestu obrátit se o pomoc na západ, konkrétně na Ludvíka Němce, od kterého žádal vyslání biskupa a kněze. Dále se obrátil na papeže Mikuláše I., ke kterému

⁵ Více viz http://www.pravoslaviето.com/history/hristianstvoto_v_Bulgaria.htm#gen0, DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cărkva (četiiva)*, Redakcija duchovno văzraždane, Vraca 1954 a http://www.pravoslaviето.com/books/history_bpc/index.htm

⁶ Více viz http://www.pravoslaviето.com/history/BPC_istoricheski_pregled.htm a DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cărkva (četiiva)*, Redakcija duchovno văzraždane, Vraca 1954

⁷ Partikulární církve založené apoštoly: Řím (apoštolové Petr a Pavel), Alexandrie (apoštol Marek), Antiochie (apoštolové Petr a Pavel), Konstantinopol (apoštol Ondřej) a Jeruzalém (založená všemi apoštoly). Více viz http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/143287-patriarcha#Historick.C3.A9_patriarch.C3.A1ty

vyslal delegaci, která mu předložila 115 otázek, týkajících se náboženských, zvykových, politických ale i soudních záležitostí. Boris se například ptal: „... *може ли българите да имат свой патриарх и, ако може, кой трябва да го постави; може ли при бой да служи за знаме конска опашка; позволени ли са гадания; колко пъти на ден да се моли мирянинът; князът може ли да се храни сам, дори отделно от жена си ...*“⁸ Papež odpověděl jen na některé otázky. Na tu hlavní týkající se patriarchy odpověděl, že Bulharsko může mít zatím jen svého biskupa, který se později může stát arcibiskupem. Spolu s delegací do Bulharska přišla i římská misie. Ludvík Němec poslal Borisovi několik duchovních. Na tuto událost zareagoval byzantský císař Michal III., který byl proti, aby se Boris obrátil na západní církev. Boris znovu poslal do Říma posly s žádostí o arcibiskupa, papež mu však nabídl další kněze a biskupy, z kterých si měl vybrat. Kníže měl ale dva své kandidáty, od kterých nehodlal ustoupit. Řešení viděl znovu v Byzanci, kde mezitím došlo k politické změně. Císař Michal III. byl zabit a na jeho místo nastoupil Basileios I. Makedonský, který se pokusil o smír se západní církví.

Na církevním ekumenickém concilu z r. 869 bylo rozhodnuto, že se Boris znovu vrátí k východní církvi, bylo vyhověno požadavku mít vlastního arcibiskupa a bylo uznáno autokefální arcibiskupství pod jurisdikcí Konstantinopole. Prvním bulharským arcibiskupem se stal Stefan (podle novějšího přepisu Josif).⁹ Tato skutečnost dala základ pozdější autonomní církvi.

Po získání vlastního arcibiskupa se Boris snažil o vyhnání latinských kněží ze země. To se nelíbilo papeži, který se snažil získat Borise pro svou církev. Po příchodu řeckého duchovenstva byly do země přineseny církevní a světské zákony (Nomokánon a Ekloga), arcibiskup uznával jurisdikci konstantinopolského patriarchy a ve vnitřních záležitostech státu vystupoval s pravomocemi metropolity.

Bulharská pravoslavná církev měla stejnou administrativu jako všechny ostatní církve. Její základní jednotkou byla farnost, ta byla podřízena biskupství. Kolik přesně jich v té době bylo v Bulharsku se neví. Bohoslužebných jazykem byla stále řečtina, proto bylo zapotřebí vybudovat jazykový systém, který by korespondoval s mluvenou formou jazyka a byl by obyvatelstvu srozumitelný.

⁸ Citace podle DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cърква (četiva)*, Redakcija duchovno vâzraždane, Vraca 1954, s. 33

⁹ Více viz DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cърква (četiva)*, Redakcija duchovno vâzraždane, Vraca 1954 a БАКАЛЮВ, Петров Георги: Християнството в България http://www.pravoslavieto.com/history/09/BPC_purvite_predsojатели.htm

Významným přínosem pro bulharskou církev byl příchod žáků Konstantina a Metoděje na území Bulharska. Nejvýznamnější z nich byl Kliment, který byl roku 866 poslán na území dnešní západní Makedonie a celé jižní Albánie. Pobýval v klášteře Sv. Pantelejmona u Ochridského jezera, kde rozšiřoval vzdělanost mezi obyvateli. Další významný žák, Naum, se věnoval své práci v městě Pliska, kde založil školu, která byla později přesunuta a stala se Preslavskou školou. Vznikla tak dvě vzdělávací centra - v Preslavi a Ochridu.

Příchodem žáků Konstantina a Metoděje na bulharské území došlo k mohutnému rozvoji osvětové činnosti, byly překládány bohoslužebné knihy. Pomocí bulharského jazyka se stíraly etnické rozdíly a Bulharsko se tak osamostatňovalo od byzantského vlivu.¹⁰

Boris se velmi zasloužil o rozvoj vzdělanosti v Bulharsku, o který usiloval po celý život. Jeho nástupcem se stal syn Vladimír, který byl však proti novému náboženství, a proto byl Borisem nahrazen druhorozeným synem Symeonem. Boris se ke konci života rozhodl odejít do kláštera, kde roku 907 zemřel.¹¹

2. První bulharský patriarchát

Symeon byl stejného přesvědčení jako jeho otec a proto se rozhodl pokračovat v započaté činnosti a v možnosti vyrovnání se Byzanci. Za svého panování byl nucen vést s Byzancí vojenský spor, který se mu podařilo vyhrát, dostal se až k Cařihradu, kde se prohlásil za „*цар на българи и ромеи*“¹² a jelikož tehdy císař nemohl existovat bez patriarchátu, byl preslavský arcibiskup prohlášen za patriarchu, který potom korunoval Symeona na cara. Cařihradský patriarcha však s tímto činem nesouhlasil, vzniklý spor trval až do vlády Symeonova nástupce Petra (927 - 969/70), který roku 927 uzavřel s Byzancí mír, za což byl patriarchou korunován na cara a arcibiskup byl potvrzen patriarchou. Titul patriarchy byl však čím dál tím méně používán, nakonec byl patriarcha Damian (Damjan), který sídlil Drăstăru (dnešní Silistře) odvolán a správu zde znovu převzal cařihradský patriarcha. Bulharský patriarchát ale nezanikl. Za císaře Samuela I. byl přenesen do města Triadica. Po ovládnutí východních oblastí Samuelem patriarcha

¹⁰ Více viz RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002

¹¹ Více viz DINKOV K., *Istorijska na Bălgarskata cърква (četiva)*, Redakcija duchovno vŭzraždane, Vraca 1954, RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002 a БАКАЛЮБ, Петров Георги: Християнството в България, http://www.pravoslaviето.com/history/hristianstvoto_v_Bulgaria.htm#gen1.

¹² Citace podle DINKOV K., *Istorijska na Bălgarskata cърква (četiva)*, Redakcija duchovno vŭzraždane, Vraca, s. 45

spravoval celou oblast. Jeho sídlo bylo v novém hlavním městě Sredec (dnešní Sofie), časem bylo však několikrát změněno. Po pádu prvního bulharského státu se nacházel patriarchát v Ochridu, který byl však roku 1018 převzat byzantským císařem Basileiem II. Bulharobijcem a tím patriarchát zanikl.

3. Bulharská pravoslavná církev od pádu prvního bulharského státu do zániku ochridského arcibiskupství (1018 - 1767)

3. 1. Vnější zásahy do záležitostí Bulharské pravoslavné církve

Basileios II. Bulharobijec zachoval autokefalitu Bulharské pravoslavné církve ve hranicích správy, které měla předtím. Změnil však její statut z patriarchátu na arcibiskupství, později nazývané Ochridské arcibiskupství, které mělo ve své správě celkem 32 biskupství (podle některých údajů 31).¹³

Cařihradský patriarchát si udržoval jurisdikci nad arcibiskupstvím. Už od doby prvního arcibiskupa Jana (Ivana), který byl jediný z řad bulharského duchovenstva, byli jeho nástupci dosazováni patriarchou. Tito duchovní vzešli z řad řeckého duchovenstva, což vedlo k nahrazování slovanského jazyka, který byl slyšet převážně už jen ve vesnických kostelech. K rozvoji bulharské vzdělanosti docházelo převážně na Athosu. Postupné porečťování arcibiskupství vedlo cařihradské patriarchy k myšlence omezení jeho samostatnosti.

Ve 12. století jsou zaznamenány zřetelné snahy ochridských arcibiskupů o zachování autokefality. Tvrdili totiž, že arcibiskupství je pokračovatelem arcibiskupství Pärva Justinina, založeného císařem Justiniánem I. Velikým. V roce 1185 došlo k obnovení bulharského státu bratry Asenem a Petrem, čímž byla obnovena i samostatnost bulharské církve. Bratři založili nové arcibiskupství se sídlem v hlavním městě Těrnovu. Toto arcibiskupství mělo za cíl být nezávislé na Řecích, což odpovídalo nezávislosti bulharského státu. Těrnovský arcibiskup však nebyl uznán ani cařihradským patriarchátem ani Ochridským arcibiskupstvím.

Na konci 12. a počátku 13. století bylo Ochridské arcibiskupství vystaveno velkým zkouškám. Probíhala jednání s tehdejší papežem římské církve Inocencem III., který se

¹³ Oblasti Makedonie, Épiru, severní části Thesálie, Albánie, Srem, Stara Sárbyja, dále dnešní severní a západní Bulharsko a Dobrudža. Více viz DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cărka (čativa)*, Redakcija duchovno vărždane, Vraca 1954

snažil, aby bulharská církev přijala svrchovanost Říma výměnou za ponechání všech tradic ve stejném měřítku jako do té doby.

V roce 1204 však celé arcibiskupství upadlo do moci křižáků, ze které se vymanilo až díky zásahu bulharského cara Kalojana, který z arcibiskupství vyhnal řecké biskupy. V této době měla velmi silný vliv římská církev, Kalojan se díky unii s Římem stal králem a uznal papeže za hlavu církve. Posléze ovládl arcibiskupství épirský despota Teodor Komnin, jehož vojsko však bylo zničeno Ivanem Asenem II. (1218-1241), který si oblast přisvojil, čímž se Ochridské arcibiskupství znovu dostalo pod správu Bulharů. Ivan Asen II. se rozhodl svou práci dotáhnout až do konce a proto se obrátil na nového nikájského císaře Jana III., jehož stát se stal dědicem mocné Byzantské říše a požádal ho o uznání církevní i světské samostatnosti Bulharska. V tom mu bylo vyhověno, jak nikájským císařem, tak i řeckým patriarchátem, Ivan Asen II. byl dokonce korunován i na císaře. V roce 1234 došlo ke zrušení sjednané unie s římským papežem. Ivan Asen II. se snažil povznést Těrnovské arcibiskupství. Roku 1235 byl do Galipole sezván mnohonárodní sněm, na kterém byl těrnovský arcibiskup Joakim uznán bulharským patriarchou.

Po smrti Ivana Asena II. se Ochridské arcibiskupství přibližně na jedno století dostalo znovu pod nadvládu Byzance, přestože jeho diecéze byla rozdělena mezi tři státy. Ochridskému arcibiskupství se však stále podařilo zachování jeho autokefality až do jeho zničení ve 2. polovině 13. století.

V roce 1274 bylo arcibiskupství na Lyonském sněmu prohlášeno přímým pokračovatelem arcibiskupství Párva Justiniana, byla řešena samostatnost bulharské a srbské církve, která však nebyla uznána Římem. Dále se znovu jednalo o církevní unii s Římem, na sněmu se dokonce hovořilo o zrušení schismatu z roku 1054, kdy došlo k rozštěpení křesťanství na katolické a pravoslavné. V roce 1217 ztratilo arcibiskupství celou srbskou župu, z té se stalo samostatné arcibiskupství. Za vlády srbského krále Štěpána IV. Dušana Silného (1331-1356) se všechna byzantská města v čele s Ochridem dostala pod nadvládu Srbů, samostatnost Ochridského arcibiskupství spolu s jeho 11 biskupstvími však byla zachována.

Po roce 1396 se po letitých konfliktech a po pádu hlavního města Těrnova, Bulharsko dostalo na téměř pět století pod tureckou nadvládu. Posledním těrnovským patriarchou byl patriarcha Eftimij. Pádem města skončila i existence patriarchátu, církev ztratila svoji nezávislost. Patriarchát byl přeměněn na metropolii, která byla podřízena cařihradskému patriarchátu.

Od roku 1408 byl už i Ochrid pod vládou Turků. Bulharsko tak zůstalo nejen bez světské, ale i církevní hlavy, čímž bylo znemožněno vytvoření centra pro sjednocení národa.

Centrálním náboženstvím se stal islám, pravoslaví nemělo skoro žádnou podporu. Mezi obyvatelstvem docházelo k přestupování na novou víru, což však neznamenal ztrátu jejich slovanské identity. Bulharská církev v této době postupně přicházela o svoji samostatnost.

Ochridskému arcibiskupství se však i přes tuto nepřízeň podařilo v 15. století získat zpět některá dříve odebraná biskupství (např. Vidinské a Sofijské). Hlavní duchovní posty však nezastávalo bulharské, ale řecké duchovenstvo. V 1. polovině 16. století se arcibiskupství podařilo ovládat i některé řecké a albánské pravoslavné obce, a dokonce i některé italské oblasti (Kalábrii, Apuliji, Sicílii). Později sice o některé znovu přišlo, ale v polovině 16. století mělo celkem 30 biskupství.¹⁴ Ke konci 16. století přišlo arcibiskupství o italské oblasti.

V poslední čtvrtině 17. století se velmi zesílily snahy cařihradského patriarchy o omezení samostatnosti arcibiskupství dosazováním vybraných osob na Ochridský arcibiskupský stolec. Poté, co v roce 1676 odvolal arcibiskupa Theofana a na jeho místo dosadil sofijského metropolitu Meletije, došlo jako reakce na tento akt ke vzniku dvou proudů: *автохтонско течение*¹⁵ a *фанариотофилско течение*.¹⁶ Církev byla v té době pod silným řeckým vlivem. V Cařihradě se spojila zámožná vrstva řeckých obchodníků, kteří se soustřeďovali ve čtvrti Fanar. Tito řečtí obchodníci (fanarioté) se postupně stali tak významnou skupinou obyvatelstva, že mohli zasahovat i do záležitostí patriarchátu.

Hlavním sporem mezi těmito dvěma proudy bylo dosazení svého člověka na vyprázdněný post po Theofanovi, přičemž fanarioté byli samozřejmě zastánci cizince a nikoli Bulhara. Nově vybraným cizincem měl být Grigorij Novopatarski, který byl však na církevním sněmu v roce 1695 zbaven této nové hodnosti. Zástupci autochtonních myšlenek na sněmu zdůraznili, že: „*Апостолският престол рискува да падне, ако не се спре нахлуването на иноземни архиепископи*.“¹⁷ V této době ochridské arcibiskupství velmi trpělo

¹⁴ 11 biskupství v Makedonii, 5 v Albánii a 14 biskupství v bývalém srbském patriarchátu.

¹⁵ Existoval v severních makedonských biskupstvích a albánských biskupstvích.

¹⁶ Města Kostur, Voden a Strumica, která se nacházela v blízkosti řeckých center.

¹⁷ Více viz DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cărkva (četiva)*, Redakcija duchovno văzraždane, Vraca 1954

vnějšími boji mezi zmíněnými dvěma proudy, protože docházelo k neustálému střídání arcibiskupů.

Snahou patriarchy i fanariotů bylo úplné zrušení autokefality bulharské a srbské církve. V roce 1766 došlo ke zrušení autokefality srbské a o rok později i bulharské, po vynucené rezignaci bitolského metropolity Arsenije.

Pod vlivem osvětového hnutí v Západní Evropě, pronikal i na Balkánský poloostrov odpor k helénizmu. Hlavní osobou, která vzbudila národní uvědomění byl chilendarský mnich Paisij. Snažil se posílit národní uvědomění literární činností. Po jeho vzoru se později objevili i další vzdělanci, kteří měli totožné stanovisko.

3. 2. Pokusy o odpor proti řeckému duchovenstvu

Počátek odporu proti řeckému duchovenstvu se datuje do období krátce po zrušení Ochridského arcibiskupství v roce 1767. Do čela hnutí se postavil metropolita Isaija, veškeré snahy však byly zastaveny cařihradským patriarchou. V roce 1824 se čorbadžijové z města Vraca postavili proti dosazenému biskupovi, který od nich začal vybírat mimořádnou daň. Tento neúspěšný boj trval tři roky. Podobných neúspěšných bojů proti řeckému duchovenstvu bylo v té době více.

Od konce 19. století se změnil tento nesouhlas až v církevně-národní hnutí. Po smrti tärnovského metropolity a dosazení nového, který velmi pohrdal Bulhary, začal v roce 1838 další boj, jehož cílem bylo dosazení nástupce z řad Bulharů, konkrétně mělo jít o Neofita Bozveliho. To se nelíbilo cařihradskému patriarchátu a tak jako ústupek Bozveliho jmenoval asistentem nově jmenovaného řeckého metropolity.

Všechny tyto bulharské neúspěchy jen vzbuzovaly další snahy o vyrovnání se s řeckým duchovenstvem. Bylo jasné, že je třeba vést boj organizovaně. Přímo v Cařihradě se utvářela čím dál tím větší skupina Bulharů, v čele s výše jmenovaným Neofitem Bozvelim a Ilarionem Stojanovem (Makariopolským). Oba tito představitelé se v Cařihradě snažili o sjednocení tam žijícího bulharského obyvatelstva. Sloužili bohoslužby v rodném jazyce a usilovali o postavení bulharského pravoslavného chrámu na tureckém území.

V roce 1845 odeslali žádost turecké vládě, ve které žádali určité změny, například:

„Да се назначават в българските епархии за владии само българи; да се определи на владииите заплата; владииите да се избират от народа; българският народ да има свои представители в Цариград за непосредна връзка с турското

правителство; да се построи български храм в Цариград на чело с български архиереи; да се открие българско училище и печатница в Цариград и други.“¹⁸

Až postupem času došlo k naplnění některých těchto žádostí. Kvůli dalším (výběr kněží a archijerejů, stanovení platu pro arcibiskupy) byl svolán sněm, na kterém však byly žádosti odmítnuty.

3. 3. Církevně-národní boj po Krymské válce

Nová vlna protestů zesílila po vydání *hatihumajunu* sultánem roku 1856, ten srovnával mimo jiné křesťany s muslimy. Bulhaři na to zareagovali žádostí o samostatnost bulharské církve. Vytvořily se dva proudy, umírněný a krajní. Zástupci krajního hnutí žádali autokefalitu bulharské církve s duchovní hlavou vybranou národem. Na jaře 1856 příslušníci „krajního“ seskupení poslali patriarchovi petici, ve které žádali:

„Да се позволи на българите, да си изберат църковен началник, в работите на който да не се бърка никой християнин от друга народност; българският народ да си избере и върховен граждански началник по народност българин, който да представя на султана достойни еднородци за управители, съдии и чиновници в България.“¹⁹

Tento požadavek však nebyl pro nikoho z protistran přijatelný. Na konec roku 1856 byl do Cařihradu svolán církevní sněm. Na tomto sněmu měli Bulhaři možnost předat své požadavky Vysoké portě.²⁰ Hlavními představiteli bulharského národa byli P. R. Slavejkov a Nikola Minčoglu. V celém Bulharsku probíhal dále boj proti řeckému duchovenstvu, mnoho řeckých vladyků bylo odvoláno.

I další sněm v roce 1858 byl pro Bulharsko nevýhodný skladbou zúčastněných, ze 45 představitelů byli jen čtyři bulharské národnosti a zřejmě i proto k řešení nově předložených požadavků vůbec nedošlo, tyto požadavky byly: *„Архиепите да се избират от епархиите, да познават езика на своите пасоми и да получават определена заплата.*“²¹ Proto se ani na tomto sněmu nic nevyřešilo. Bulharský lid byl velmi nespokojený a jako reakci na tento lhostejný přístup ke svým požadavkům poslal stížnost patriarchovi, sultánovi a Vysoké portě. Ve snaze minimalizovat nespokojenost

¹⁸ Citace podle DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cърква (četiva)*, Redakcija duchovno vъзраždane, Vraca 1954, s. 74

¹⁹ Tamtéž, s. 76

²⁰ Rezidence sultána Osmanské říše v Istanbulu, kde byly soustředěny vládní instituce.

²¹ Citace podle DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cърква (četiva)*, Redakcija duchovno vъзраždane, Vraca 1954, s. 77

patriarcha nechal vysvětit známou národní postavu Ilariona Stojanova biskupem, ten přijal jméno Ilarion Makariopolský.

„Krajní“ se nedokázali zbavit myšlenek na nezávislou bulharskou církev. 3. dubna 1860, při bohoslužbě v den svátku Vzkříšení Krista, Ilarion Makariopolski vynechal na protest při bohoslužbě jméno patriarchy, sultánovo jméno ponechal. Tento protest nebyl zaměřen proti Vysoké portě ale přímo proti patriarchovi. Akt byl obyvatelstvem velice ceněn. Současně byla sepsána žádost, ve které se trvalo na uznání oddělení bulharské církve od patriarchátu a na prohlášení Ilariona nejvyšším bulharským církevním představitelem.

Turecku tyto kroky příliš nevadily, protože byly ve své podstatě v souladu s jeho zájmem, snažilo se o rozštěpení vztahů mezi Bulhary a Řeky. Také doufalo, že se Bulharsko vymaní z ruského vlivu na pravoslavné národy. Vysoká porta stejně jako ruská politika byla proti tomuto ovlivňování.²²

4. Pokusy o osamostatnění Bulharské pravoslavní církve

4. 1. Vznik Bulharského autokefálního exarchátu

V tomto období se v Bulharsku projevuje uniatská propaganda, jejímž cílem bylo právě odstranění vlivu pravoslavného Ruska. Až do roku 1866 probíhala další jednání, která měla za úkol dosáhnout alespoň dílčích ústupků.

V tomto roce došlo na Kypru k řeckému povstání proti Turkům. Rusko obrátilo své snahy na sblížení Bulharů s Řeky, čímž by je donutilo k vzájemné spolupráci v možném blížícím se konfliktu mezi Tureckem a Řeckem. I cařihradský patriarchát byl umírněnější ve své neústupnosti vůči bulharským požadavkům. Nový patriarcha Grigorij VI. dokonce přišel s návrhem zřízení autokefálního bulharského exarchátu.

Na prosinec 1868 byl svolán ekumenický koncil, na kterém bulharští představitelé oznámili, že už nadále nebudou respektovat cařihradského patriarchu jako nejvyššího představitele Bulharské pravoslavné církve. 28. února 1870 vydal sultán Abdülaziz I. ferman,²³ jenž povoloval mimo jiné založení bulharské exarchie, která zahrnovala téměř všechny bulharské eparchie.²⁴

²² Více viz DINKOV K., *Istorija na Bălgarskata cърkva (četiva)*, Redakcija duchovno vǎzraždane, Vraca 1954

²³ Sultánův rozkaz, nařízení, které se týkalo hlavně provincií.

²⁴ Více viz История на Българската Православна Църква, http://www.pravoslavieto.com/books/history_bpc/4.htm

Brzy po těchto událostech, kdy byla řešena otázka statutu církve a jejího vedení, došlo k několika sporům. Hlavním sporem bylo trvání mandátu exarchy. Jedna skupina prosazovala čtyřletý úřad, druhá doživotní, tento názor však nebyl vyslyšen. 14. května 1871 byl statut schválen. O rok později došlo k volbě nového ekzarchy, kterým se stal po odstoupení Ilariona Lovčanského tehdejší vidinský metropolita Antim. O rok později, dne 11. května ekzarcha Antim vykonal liturgii, při které prohlásil nezávislost Bulharské pravoslavné církve, na což cařihradský patriarcha zareagoval jeho sesazením.²⁵

V září 1872 došlo k prohlášení bulharské církve za schizmatickou z důvodu odmítnutí uznání ekzarchie cařihradským patriarchátem. Bulharská církev byla nazvána schizmatickou z důvodu jejího oddělení se od řecké církve. Antimovi I. se povedlo získat díky Velké portě některé metropolie v Makedonii (Skopje, Veles, Ochrid). Turecká vláda byla stále s děním nespokojená, kvůli čemuž došlo k internování bulharského ekzarchy. Na jehož místo nastoupil lovčanský metropolita Josif.

Po uzavření San Stefanského míru (19. února 1878) se stejně jako území Bulharska zmenšila i diecéze bulharské ekzarchie. V pozdější době však došlo k jejímu drobnému rozrůstání, bulharská církev dostala majetek v Cařihradě. Do roku 1912 tento rozvoj stagnoval. Řecké a srbské obyvatelstvo se postavilo proti ekzarchii a jejím částem v Makedonii a v oblasti Odrinu.

Na území Bulharska se stále nacházela místa, kde bylo u moci řecké duchovenstvo. To však bylo v rozporu s Tärnovskou ústavou z dubna 1879, podle které mohl být duchovní život řízen jen bulharským Svatým synodem. Ten však byl Stambolovou vládou dvakrát rozpuštěn (1888 a 1890).

V nově osvobozeném Bulharsku (1908) znovu ožily naděje na připojení církevních oblastí v rámci Osmanské říše. Po 2. balkánské válce (1913) byla však ekzarchie na základě mírové smlouvy z Bukureště připravena o mnoho eparchií, které připadly srbské, rumunské a řecké církvi.

Po smrti ekzarchy Josifa v roce 1913 se musela naléhavě řešit otázka, kdo bude jeho nástupcem. Vztahy mezi církví a státem nebyly v této době bez konfliktu. Hlavně v době vlády Alexandra Stambolijského.

V únoru 1921 se konal druhý církevně-národní sněm (църковно-народен събор), na kterém došlo k vytvoření nového statutu bulharské ekzarchie, jenž však v platnost vešel

²⁵ Více viz http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BC_I

až po roce 1951. Dne 21. ledna 1945 byl na místo bulharského ekzarchy zvolen sofijský metropolita Stefan.²⁶

4. 2. Události vedoucí k obnově Bulharského patriarchátu

Po 2. světové válce se k moci v Bulharsku dostala komunistická strana, pod jejímž vedením nastaly těžké časy pro náboženství všeobecně. Radikální změny nastaly po politickém převratu z 9. září 1944. V době od 9. září do 30. listopadu 1945 bylo zabito okolo 145 kněží, mnichů a vyšších duchovních a stovky tisíc věřících. Společnost začal velmi intenzivně ovlivňovat ateismus. Ten byl jedním z kréd komunistické ideologie a byl využíván zvláště při výchově mladé generace.

Až do roku 1945 byla Bulharská pravoslavná církev (BPC) schizmatickou církví, kterou byla prohlášena roku 1872. Schizma bylo zrušeno tehdejším cařihradským patriarchou Veniaminem. Tři bulharští archijerejové (tárnovský Sofronij, nevropolský Boris a veličský episkop Andrej) spravující bulharské eparchie v Americe, Kanadě a Austrálii přijeli do Cařihradu a odsouhlasili zrušení schizmatu. Funkcí bulharského ekzarchy byl pověřen sofijský metropolita Stefan (zemřel v roce 1957).

Pod nátlakem komunistické vlády Bulharská pravoslavná církev přijímá nový statut. S přijetím statutu došlo na 4. církevním sněmu (църковно-народен събор) k znovuobnovení bulharského patriarchátu (10. května 1953), zrušeného v roce 1393. Díky tomu, že ekzarcha Stefan nebyl poplatný komunistické moci, byl v roce 1948 odvolán ze své funkce. Místo něho nastoupil do funkce plovdivský metropolita Kiril,²⁷ který společně s několika vyššími duchovními vyjádřil loajálnost k národní moci, tzn. bulharské vládě.²⁸

8.-10. května 1953 se konal církevně-národní sněm, na kterém byl bulharským patriarchou zvolen plovdivský metropolita Kiril, který do té doby zastával funkci

²⁶ Více viz DINKOV K., *Istorijska na Bălgarskata cърква (čtíva)*, Redakcija duchovno vъзраždane, Vraca 1954; RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002; <http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0%D0%BD> a История на Българската Православна Църква, http://www.pravoslaviето.com/books/history_bpc/4.htm.

²⁷ Patriarcha Kiril se narodil 3. ledna 1901 v Sofii, kde i zemřel 7. března 1971. Jeho vlastní jméno zní Konstantin Markov. Už od mládí navštěvoval hodiny náboženství. Studoval teologii na Sofijské univerzitě S. Klimenta a dalších univerzitách. V roce 1936 se stal episkopem. V době 2. světové války pomáhal plovdivským židům, kteří měli být deportováni do lágrů. 10. května byl zvolen bulharským patriarchou, čímž se stal zároveň i sofijským metropolitou. Více viz <http://www.kaiovas.biz/index.php?id=7&act=show&newsid=392>

²⁸ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije branickým episkopem Gervasijem.

bulharského ekzarchy. Na sněm byli pozváni zástupci všech místních pravoslavných církví, ale dorazili jen někteří patriarchové (zhruba jedna třetina pozvaných). Někteří patriarchové tento sněm neuznávali až do 22. července 1961, kdy výnosem číslo 552 (№ 552) ekumenický patriarchát uznal samostatnost Bulharské pravoslavné církve.

2. část: Vznik a vývoj rozkolu v Bulharské pravoslavné církvi

1. Volba nového bulharského patriarchy

1. 1. Události roku 1971

Dne 7. března 1971 zemřel v Sofii patriarcha Kiril. Bylo třeba najít jeho nástupce. Funkci zástupce předsedajícího Svatého synodu vykonával zatím lovčanský metropolita Maxim.²⁹ Dle statutu bulharské církve, bylo třeba, aby se za 40 dní po zesnutí patriarchy přistoupilo k svolání církevně-národního sněmu z důvodu volby nového nástupce.

Hned druhý den po smrti patriarchy Kirila (8. března 1971) *Ústřední výbor Bulharské komunistické strany* (Централен Комитет на БКП) vyhotovil dokument adresovaný tehdejšímu řediteli Výboru pro církevní záležitosti Ljudomiru Kjučukovi, ve kterém navrhoval kandidaturu lovčanského metropolity. Dokument byl podepsán všemi členy politického byra Ústředního výboru, v čele s Todorem Živkovem.

Několik měsíců před potvrzením volby patriarchy se sešla Bulharská komunistická strana, na svém zasedání se rozhodla, že i ona bude podporovat navrženého lovčanského metropolitu. Protože tehdejší metropolita Maxim aktivně spolupracoval s komunistickou stranou, a proto měl i podporu některých poslanců, bylo mu umožněno například obnovení některých kostelů.

Dne 4. července 1971 se v Sofii konal církevně-národní sněm volící nového patriarchu (Църковно-народен патриаршески избирателен събор). Metropolita Maxim nebyl jediným kandidátem. Spolu s ním byli navrženi vračanský metropolita Pajsij a dorostolský a červenský metropolita Sofronij. Metropolita Maxim získal celkem 11 hlasů, vračanský metropolita 9 hlasů a dorostolský a červenský metropolita 8 hlasů. Díky tomuto výsledku se metropolita Maxim stal novým bulharským patriarchou a zároveň i sofijským metropolitou. Téhož dne se konala jeho slavnostní intronizace. Ne všichni účastníci sněmu s výsledkem volby souhlasili. Tři z metropolitů odsoudili tuto volbu (vračanský metropolita Pajsij, varnenský a preslavský metropolita Josif a nevrokopský metropolita Pimen). Už v této době (po zvolení patriarchy Maxima) se objevují zárodky budoucího

²⁹ Patriarcha Maxim se narodil 29. října 1914. Jeho vlastní jméno je Marin Najdenov Minkov. Vystudoval Sofijskou teologickou fakultu. V roce 1941 přijal jméno Maxim a byl vysvěcen na jerodiákona. Od roku 1947 začal vykonávat funkci archimandrity. Byl nějakou dobu v Rusku, odtud se však vrátil a v roce 1955 byl jmenován hlavním tajemníkem Svatého synodu, tuto funkci vykonával až do roku 1960, kdy byl ustanoven lovčanským metropolitou (1960-1971). Více viz <http://bg.wikipedia.org/wiki/>.

rozkoľu v Bulharské pravoslavné cirkvi, ktoré ji dovedly až k vytvorení tzv. „alternatívneho synodu“.

1. 2. Pravoslaví v době komunistického režimu

V období komunismu byla pravoslavná, stejně jako ostatní cirkve v zemích RVHP,³⁰ pod státním dohledem, což vedlo k tomu, že mnoho duchovních pod vlivem okolností změnilo svůj postoj a názor k zásadám a obyčejům pravoslaví, čím se v podstatě zpronevěřili tomu, co pravoslaví hlásá. Někteří se pouze stavěli jako ti, kdo uvědoměle podporují socialistickou vládu a bohoslužby pro věřící organizovali tajně na nejrůznějších místech. Toto jednání pochopitelně v případě odhalení vedlo k tomu, že někteří duchovní byli státem pronásledováni.

Politická situace, ve které se Bulharsko nacházelo se samozřejmě neprojevila pouze v běžném životě, ale rovněž i v cirkvi. Výuka na školách byla zaměřena ateisticky, což vedlo k tomu, že mládež přestávala docházet do kostelů. To vedlo sekundárně i k uvolnění morálky mladých lidí. Duchovní si toho narozdíl od státu byli vědomi, ale režim jim neumožňoval stav zlepšit. Velkou oporou v této době byla víra pro ty, kteří se se změnami ve společnosti nechtěli smířit. Vymanit se z tohoto dohledu se podařilo až po roce 1990.

Po pádu vlády Todora Živkova vznikl na podzim roku 1990 Svaz demokratických sil³¹ (SDS), prezidentem Bulharska se stal bývalý disident Želju Želev.

Po změně vlády a nástupu demokratických proměn v Bulharsku (10. listopadu 1989) vychází najevo celá řada dosud utajovaných informací a pravoslavní věřící žádají odvolání patriarchy Maxima. Některé dokumenty, o kterých dosud věděli pouze vysocí funkcionáři, se dostaly na veřejnost, z nich vyplývalo, že patriarcha Maxim nebyl vybrán kanonicky a do funkce patriarchy byl zvolen s podporou komunistického režimu³²

Dle sdělení hlavního tajemníka nynějšího alternativního synodu tyto dokumenty obsahovaly informace, týkající se hlasování o novém patriarchovi. Podle těchto informací se lišil počet hlasujících, který byl zvýšen na 101. Lovčanský metropolita získal 98 hlasů, vračanský metropolita Pajsij jeden hlas a 2 hlasy nebyly ve prospěch žádného

³⁰ Bulharsko se stalo členem Rady vzájemné hospodářské pomoci v roce 1949. Více viz RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Nakladatelství Lidové Noviny 2002.

³¹ Съюзът на демократичните сили (СДС) je pravicová strana. Vznikla 7. prosince 1989 s cílem překonat komunistický režim a nastolit demokracii v Bulharsku. V roce 1991 strana vyhrála v parlamentních volbách a vytvořila kabinet v čele s Filipem Dimitrovem. Později se ocitla v opozici. V roce 1997 koalice v čele s SDS získává většinu a vytváří svojí druhou vládu (první v roce 1989) Nedlouho po konci mandátu dochází k dělení v rámci strany. V listopadu 2001 tehdejší sofijský starosta Stefan Sofijanski opouští stranu.

³² Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije branickým episkopem Gervasijem.

z jmenovaných. Podle hlavního tajemníka tohoto synodu bylo vše až do této chvíle podle statutu BPC. Objevily se však zprávy, podle kterých hlasující dostali předem zalepené obálky, do kterých nemohli nahlédnout před volbou. Tyto hlasy měly být údajně psány jedním rukopisem. Právě tato manipulace s hlasy byla hlavní příčinou rozkolu, který vznikl z důvodu spolupráce patriarchy Maxima s komunistickým režimem.

1. 3. Nespokojenost s minulostí patriarchy Maxima

V roce 1989 se rozšířily myšlenky na vytvoření a zaregistrování nového Svatého synodu. Jejich hlavním propagátorem byl vedoucí křesťanského svazu Spása (Спасение) a člen koalice SDS Christofor Săbev, který se také snažil o vytvoření výboru pro ochranu práv věřících občanů. Cílem výboru mělo být zprůhlednění církevních otázek a ochranu práv duchovních. Výsledkem jeho práce byl *Výbor pro ochranu náboženských práv, svobody svědomí a duchovních hodnot*.

Dne 28. března 1989 byl patriarchou Maximem a Svatým synodem odeslán dopis ministerstvu zahraničí a předsedovi *Výboru pro církevní záležitosti* (Комитет по въпросите на БПЦ), jehož cílem bylo znemožnění registrace Výboru, který založil Christofor Săbev, protože po jeho legalizaci by se mohl stát v této oblasti zájmu mluvčím Bulharské pravoslavné církve.

Jako ochrana proti snaze Christofora Săbeva o založení výboru vznikla v prosinci 1990 *Komise pro záležitosti církví při ministerské radě* (Дирекция по вероизповеданията към министерския Съвет). Vznikla na popud vládní strany SDS. Jejím cílem byla spolupráce státu a náboženských vyznání.

„1. Осъществява връзката между вероизповеданията и държавата. 2. Оказва съдействие на вероизповеданията пред централните и местни органи на властта. 3. Извършва регистрация на вероизповеданията и на техните централни ръководни органи.“³³

Prvním ředitelem tohoto nově vzniklého orgánu se stal Metodi Spasov.³⁴

Na základě nově vzniklé bulharské ústavy³⁵ z července roku 1991 bylo vydáno nařízení, které žádá, aby se všechny církve nacházející se na území Bulharska znovu

³³ Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm#90

³⁴ Právník, advokát. Později obvinil patriarchu Maxima za komunistického agenta a založil nový Svatý synod.

zaregistrovaly. Pravoslavná církev byla označena za tradiční bulharské náboženství, ale další výhody nedostala.³⁶

Dle tehdejšího Zákona o svobodě vyznání se přistoupilo k registraci. Tehdejší vláda odmítla zaregistrovat synod patriarchy Maxima, z důvodu jeho sporného zvolení. Zaregistrován byl tedy nově vzniklý synod a patriarcha Maxim byl odvolán. Nový ředitel Komise pro záležitosti církví při ministerské radě Christo Matanov zrušil odvolání a zamítl registraci uskupení. Sofijský starosta Alexandăr Jančulev³⁷ naopak povolení k registraci novému Svatému synodu dal.³⁸

V roce 1991 se konal církevní sněm, na kterém byla znovu uznána legitimnost patriarchy Maxima. O rok později došlo k rozkolu v SDS, díky kterému se v březnu 1992 zjistily další informace o nezákonné volbě patriarchy Maxima. Dále se zjistilo, že mnoho duchovních bylo spjato se státní bezpečností. Členové výboru Christofora Šabeva poukazovaly na styky patriarchy Maxima s komunistickým režimem a žádali jeho odstoupení. V této době se k moci v Bulharsku dostala první nekomunistická vláda strany SDS s předsedou vlády Filipem Dimitrovem.³⁹

2. Faktický rozkol v Bulharské pravoslavné církvi

Tyto události, které nakonec vyústily v rozkol mezi duchovními, vedly až k svolání zasedání Svatého synodu v dubnu 1992, kdy byl patriarcha Maxim ostatními přesvědčován, že by bylo vhodné, aby podal rezignaci a odešel do kláštera, což by byl krok vhodný pro dobro církve. Díky tomu by se mohl svolat nový církevně-národní sněm, který by si zvolil jiného patriarchu. Tento názor byl vyjádřen nově vzniklým synodem. Patriarcha Maxim souhlasil, ale druhý den na zasedání Svatého synodu, kdy byla jeho rezignace očekávána, ji překvapivě stáhl s tím, že zůstává ve své funkci.

³⁵ Ústava byla přijata 12. července 1991. Charakterizuje Bulharskou republiku jako svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát. V ústavě jsou zaneseny základní principy demokracie, stanovena základní občanská práva a povinnosti, rozdělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní atd. Více viz: <http://www.parliament.bg/?page=const&lng=bg>

³⁶ Více viz Náboženství v Bulharsku..., <http://bulharsko.proweb.cz/zakl30.htm> a RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002

³⁷ Starostou hlavního města se stal 21. října 1991. Jeho volba se poprvé v historii hlavního města uskutečnila přímým hlasováním. Tuto funkci vykonával až do 16. listopadu 1995, kdy byl na jeho místo zvolen Stefan Sofijanski.

³⁸ Viz poznámka č. 2 a Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm#91.

³⁹ Více viz RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002 a dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolitě Inokentije branickým episkopem Gervasijem.

Na jaře roku 1992 se uskutečnil faktický rozkol v Bulharské pravoslavné církvi, kdy se šest z třinácti bulharských metropolitů (nevrokopský Pimen, velikotárnovský Stefan, starozagorský Pankratij, rusenský Sofronij, vračanský Kalinik a slivenský Joanikij) rozhodlo vystoupit z kanonické církve, s prohlášením:

„Предвид опорочеността и нищожността на избора на патриарх Максим от 1971 г. трябва да се проведе нов избор на патриарх. С оглед на това и на основание чл. 17 от Устава на БПЦ следва да се избере наместник-председател на Св.Синод, който да поеме председателството на Св.Синод до избирането на патриарх.“⁴⁰

Na zasedání nově vzniklého synodu oznámili, že nechtějí spolupracovat s patriarchou Maximem a veřejně požadovali jeho sesazení. Opustili zasedání, čímž došlo k administrativnímu rozdělení, kterému se dle této části duchovních nesprávně říká „rozkol“.

2. 1. Vytvoření nového synodu

Patriarcha Maxim byl 9. května 1992 odvolán z funkce⁴¹ *Komisi pro záležitosti církvi při ministerské radě* (Дирекция по вероизповеданията при Министерския съвет) z důvodu spolupráce s komunistickým režimem, KGB a jeho nekanonické volbě. Byly to stejné důvody, kvůli kterým nebyl tento synod zaregistrován v roce 1991, kdy měla být BPC znovu zaregistrována. Dle v té době platícího Zákona o svobodě vyznání bylo odvolání možné.

Hodně demokraticky smýšlejících kněží, kteří nebyli spokojeni s událostmi okolo volby patriarchy Maxima, přešlo ke skupině archijerejů, kteří se oddělili od Svatého synodu. Tito duchovní dokonce vytvořili nový Svatý synod a začali vysvěcovat nové vladyky, nezatížené komunistickým režimem. Tento synod začal fakticky existovat už od května 1992.

Z důvodu odvolání patriarchy Maxima byl za zástupce předsedajícího nového Svatého synodu vybrán v květnu 1992 nevrokopský metropolita Pimen,⁴² byl však zvolen

⁴⁰ Citace podle Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm#92.

⁴¹ RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002 a Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm

⁴² Metropolita Pimen se narodil v roce 1906 v městě Čirpan. Jeho světské jméno je Dejan Nedelčev Enev. V roce 1930 dostudoval teologickou fakultu, v roce 1937 se stal igumenem Bačkovského kláštera. Episkopem, byl jmenován roku 1947 a o pět let později se stal nevrokopským metropolitou. Více viz <http://bg.wikipedia.org>.

jen duchovními, kteří se od Svatého synodu oddělili. Bulharská vláda tento Svatý synod s metropolitou Pimenem v čele zaregistrovala. Protože však tato volba nebyla schválená původním synodem, který zvolil patriarchu Maxima, fungovali v této době vedle sebe oba patriarchové. Tato situace vedla k mnoha spekulacím o Svatém synodu a volbě patriarchy například proto, že 30. apoštolské pravidlo⁴³ říká: „Ако някой епископ си послужи със светските власти, за да получи епископска власт в Църквата, да бъде низвергнат и отлъчен, както и всички, които се съобщават с него.“⁴⁴

Dalšími důležitými osobnostmi nového Svatého synodu se stali starozagorský metropolita Pankratij a vračanský metropolita Kalinik, kteří byli u zrodu tohoto synodu. Alternativní patriarcha využíval všech práv kanonického patriarchy a zastupoval Bulharskou pravoslavnou církev.

Odveta za vznik synodu ze strany patriarchy Maxima, kterou očekávali odštěpení duchovní, se dostavila vzápětí. Nazval nový Svatý synod synodem nekanonickým a z důvodu potřeby řešit tyto vzniklé problémy začal hledat pomoc u ostatních místních pravoslavných církví.⁴⁵

Nově odštěpení duchovní převzali Synodální palác (Синодалната палата). Sofijská městská prokuratura (Софийска градска прокуратура) odmítla podat žalobu proti skupině duchovních za tento postup. Svatý synod patriarchy Maxima po celou dobu usiloval o změnění rozhodnutí Komise pro záležitosti církví, která patriarchu Maxima odvolala, avšak bez kladného výsledku. Pomoci stavu, ve kterém se Bulharská pravoslavná církev nacházela, se snažil i cařihradský patriarcha Bartoloměj, který spolu se svým doprovodem navštívil v lednu 1993 Sofii.⁴⁶

2. 2. Volba patriarchy nově vzniklého synodu

V roce 1995 se sešel sněm, který synod patriarchy Maxima nazývá nekanonickým. Na něm si odštěpená skupina duchovních zvolila za patriarchu nevrokopského metropolitu Pimena. 2. července 1996 nový Svatý synod Bulharské pravoslavné církve v čele

⁴³ Apoštolská pravidla jsou součástí kanonických pravidel pravoslavné církve. Kromě základních liturgických a věroučných předpisů obsahují hlavně pravidla mravní. Více viz: http://www.orthodoxia.cz/kan_01.htm#poz14.

⁴⁴ Citace podle Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm#92.

⁴⁵ Místní pravoslavné církve: konstantinopolská, alexandrijská, antiochijská, jeruzalémská, ruská, gruzínská, srbská, rumunská, bulharská, kyperská, řecká, albánská, polská, československá a americká.

⁴⁶ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolitou Inokentijem branickým episkopem Gervasijem a Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm#92.

s metropolitou Pimenem svolává církevně-národní sněm do chrámu Sv. Paraskeva v hlavním městě Sofii, na kterém se přistoupilo k volbě patriarchy, kde byl metropolita Pimen slavnostně 4. července intronizován. Sněmu se účastnili i vladykové z dalších místních pravoslavných církví.

Intronizace byla přijata špatně. Na nový synod patriarchy Pimena se pohlíželo negativně.⁴⁷ Byl nazýván například: „разколнически“, „алтернативен“, „втори синод“ atd. V polovině chrámů hlavního města a chrámech dalších eparchií slouží bohoslužby kněží patriarchy Pimena. Vrchní soud potvrzuje Svatý synod BPC s patriarchou Pimenem.

Na politické scéně došlo ke změně prezidenta, této funkce se 22. ledna 1997 ujímá Petăr Stojanov, kterému požehnal v jeho funkci patriarcha Pimen.

V březnu 1997 vláda SDS rozhodla o zrušení registrace alternativnímu synodu. Ve stejné době byl povýšen episkop Inokentij na Sofijského metropolitu. Jeho zvolením došlo k porušení statutu Bulharské pravoslavné církve, podle které má být sofijský metropolita zároveň bulharským patriarchou. 2.- 4. července tohoto roku se konal 4. církevně-národní sněm, na kterém byl vzniklý rozkol v BPC odsouzen. Účastnilo se ho mnoho duchovních z různých pravoslavných církví, přítomen byl i zástupce Pravoslavné církve v Českých zemích a na Slovensku. Odštěpení duchovní byli vyzváni k návratu k Svatému synodu.⁴⁸

2. 3. Dvojvládí patriarchů Maxima a Pimena

Díky událostem těchto let vzniklo mnoho sporů, jejichž počátky se vyvinuly hlavně z špatného vztahu církve a státu. Společnost zareagovala na události kladně tím, že se začala zajímat o současný stav pravoslavné církve, její dogmata⁴⁹ a historii.⁵⁰

Stále byly snahy o překonání tohoto neutěšeného stavu. V lednu 1998 se uskutečnila schůzka bulharského prezidenta a obou patriarchů. Prezident je vyzval, aby složili svou funkci a na místo patriarchy BPC byl zvolen nový kandidát.

K přímé konfrontaci oddělených duchovních s duchovními patriarchy Maxima došlo 20. června 1998, kdy byla svolána tzv. „Sjednocující kněžská konference“. Cílem konference bylo smíření obou proti sobě stojících uskupení. O dva dny později, 22. června,

⁴⁷ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolitou Inokentijem branickým episkopem Gervasijem

⁴⁸ <http://bulch.tripod.com/boc/councilbg.htm>

⁴⁹ Slovo dogma pochází z řečtiny (δόγμα- názor, učení, mínění). Je to část víry (určitá myšlenka, událost), která nejde dokázat, ale je považována za nezvratnou pravdu o které se nesmí pochybovat.

⁵⁰ БОРИСЛАВОВ, Ясен: Българската църква в съдбоносно очакване, http://www.pravoslaviето.com/history/21/razkol/1997_bg:tsarkva_ochakvane.htm, Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ) a http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm.

byla konference svolána znovu, účastnili se jí však jen členové odštěpené struktury, kteří na říjen téhož roku naplánovali celobulharský církevně-národní sněm. Dále bylo rozhodnuto jmenování dočasné rady, jejímž úkolem bude dohled nad průběhem a výsledky dialogu mezi duchovními. Podle duchovních patriarchy Maxima však svoláním tohoto sněmu došlo k porušení církevních předpisů, podle kterých může být církevně-národní sněm svolán jen kanonickým Svatým synodem.⁵¹

3. Snahy o sjednocení Bulharské pravoslavné církve a překonání rozkolu

3. 1. Všeobecný církevní sněm v Sofii

Dne 30. září - 1. října 1998 se v Sofii konal Všeobecný sněm všech východopravoslavných patriarchů v Sofii (Все православен събор на всички източноправославни патриарси в София) svolaný patriarchou Maximem do chrámu Sv. Alexandr Nevski. Sněmu předsedal cařihradský patriarcha Bartoloměj a další představitelé pravoslavných církví ostatních států (6 patriarchů⁵² a 20 metropolitů).

Tento sněm byl podle synodu patriarchy Pimena plně v rozporu se statutem BPC, protože synod patriarchy Maxima svolal tento sněm za účelem řešení problému rozkolu pomocí ostatních místních pravoslavných církví, což je dle tohoto synodu hrubé vměšování se do záležitostí BPC, která je samostatnou a autokefální církví.

Ještě před zahájením sněmu (29. září 1998) se uskutečnila osobní schůzka prezidenta Stojanova a cařihradského patriarchy. Předmětem jednání byla funkce patriarchy Maxima a jeho privilegia.

Patriarcha Maxim na sněmu pronesl referát o synodu patriarchy Pimena, zabýval se i otázkou své funkce a historií rozkolu vůbec. V referátu například pronesl: „*Никой не може да ме накара да се откажа от патриаршеския престол, защото ми е даден свише, нека разколниците да се покаят.*“⁵³ Dále řekl, že rozkol vznikl díky politické podpoře strany SDS (konkrétně díky podpoře ředitele Komise pro záležitosti církví Metodi

⁵¹ Více viz Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm#98.

⁵² Patriarchové ostatních pravoslavných církví, kteří se sněmu účastnili: ekumenický patriarcha Bartoloměj, antiochijský patriarcha Ignatij VI., ruský patriarcha Alexij II., alexandrijský patriarcha Petr VII., srbský patriarcha Pavel, rumunský patriarcha Teoktist, bulharský patriarcha Maxim a další představitelé.

⁵³ Citace podle Вселенският патриарх заплаши БПЦ с непризнаване, http://www.bgnews.bg/show_story.html?issue=51569614&media=1523776&class=2407968&story=892098
61

Spasova a Christofora Šabeva). Na tento jeho výrok ostře zareagoval současný ředitel Komise pro záležitosti církvi, který tvrdil, že jde o překroucení demokratické snahy té doby.

Cařihradský patriarcha Bartoloměj chtěl, aby se sněm vedl v duchu objektivitu. S odštěpenými duchovními jednal bez předsudků, jako s rovnocennými partnery.

Na tomto sněmu neměl povolení ke vstupu ani jeden ze sdělovacích prostředků a dalších nezávislých představitelů. Po třídenním zasedání byla přijata následující rozhodnutí, týkající se přijetí duchovních z nového synodu. Například: *„Да се покаят владиците на ответната страна, на митрополите да се запазват същите титули, на новоръкоположените епископи се признават хиротониите и на всички свещеници и монаси официите (наградите) които са им дадени до този момент.“*⁵⁴

Na internetových stránkách bulharské pravoslavné církve⁵⁵ je uvedeno, že patriarcha Pimen a další odštěpení duchovní (episkopové Genadij, Inokentij, Boris, Amvrosij, Avenir, Gavriil, Pavel, Konstantin, Evlogij, Teodosij, Jakov a Nikon) litovali svých činů a bylo jim umožněno vrátit se do kanonické BPC. Výsledkem sněmu bylo přijetí 12 duchovních vysvěcených alternativním synodem. Patriarcha Pimen se vrátil do kanonického Svatého synodu s hodností bývalý nevrokopský metropolita. Hlavní tajemník synodu patriarchy Inokentije však k této události v současnost říká: *„За наше съжаление някои от владиците и свещениците се вържат, но дядо Пимен и останалите владици и свещеници с право не признават този събор и не признават взетите на него решения.“*⁵⁶

Ve prospěch synodu patriarchy Pimena bylo rozhodnuto:

*„За да въведат свои митрополити в управлението на БПЦ, е ‚решено‘ да бъдат създадени нови десет епархии; за да контролират бюджета и реституцията на имотите на БПЦ са въведени нови административни и контролни институции и постове, поверени единствено на разколници - Висш административен стопански съвет (ВАСС) и върховен обвинител с право да сезира ВАСС и Върховния църковен съд.“*⁵⁷

⁵⁴ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije Branickým episkopem Gervasijem.

⁵⁵ <http://www.pravoslaviето.com>

⁵⁶ Citace dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije Branickým episkopem Gervasijem.

⁵⁷ Citace podle Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ) z http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm#98.

Na sněmu došlo k znovupotvrzení patriarchy Maxima v jeho funkci. Sněm rozhodl také o očistění patriarchy Maxima a přijetí nového statutu BPC. Výsledky tohoto sněmu vyjadřují názor církve a jsou závazné pro všechny místní pravoslavné církve a pro všechny pravoslavné křesťany z celého světa.

3. 2. Snaha o přijetí nového statutu

Dne 9.-10. listopadu 1998 se uskutečnil mimořádný církevně-národní sněm svolaný synodem patriarchy Pimena a financovaný vládou Bulharska. Vláda tímto krokem hodlala pomoci vyřešit spor v BPC, který byl dlouho očekávaný. Jeho cílem bylo přijetí nového statutu Bulharské pravoslavné církve. Na sněm bylo pozváno okolo 1500 duchovních i světských představitelů. Dorazila jich přibližně jedna třetina. První den konání sněmu se hlasovalo o prvních dvou částech nového statutu. Šlo o články, které hovoří hlavně o navýšení počtu eparchií. Z původních jedenácti se jejich počet měl rozšířit na dvacet.⁵⁸ Navíc měla vzniknout jedna nová zahraniční diecéze se sídlem v Budapešti. 10. listopadu byl statut účastníky sněmu přijat. K jeho oficiálnímu přijetí však nikdy nedošlo.⁵⁹

3. 3. Smrt patriarchy odděleného synodu

Nevrokopský metropolita Pimen zemřel ve věku 93 let 10. dubna 1999. Pohřbu se účastnili kromě sofijského metropolity Inokentije i další episkopové (episkop Gavrail a episkop Konstantin) a další kněží. Byli také přítomni zástupci vlády, hlavní tajemník prezidenta Rumen Christov, ministr spravedlnosti Vasil Gocev, hlavní prokurátor Nikola Filčev, mnoho poslanců ze strany SDS a další.⁶⁰ Po jeho smrti byl za zástupce předsedajícího tohoto Svatého synodu zvolen sofijský metropolita Inokentij.

⁵⁸ Eparchie, které měly nově vzniknout: Sredecká, Šumensko-preslavská, Smoljanská, Pazardžická, Burgazská, Kjustendilská, Gabrovska, Silistrenská a Samokovská.

⁵⁹ Вселенският патриарх заплаши БПЦ с непризнаване, http://www.bgnews.bg/show_story.html?issue=51569614&media=1523776&class=2407968&story=89209861, <http://www.pravoslavieto.com>, СИВОВ, Пламен: Лов на религиозни свободи в мътна вода, <http://psivov.hit.bg/zakon.htm> Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm#98 a dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije Branickým episkopem Gervasijem.

⁶⁰ АПОСТОЛОВА, Бетина, Погребана алтернативния патриарх Пимен, http://www.bgnews.bg/show_story.html?issue=79267223&media=1523776&class=2407968&story=89226433, Неврокопският митрополит Пимен бе погребан вчера с патриаршески почести, <http://www.omda.bg/BULG/news/release/130499.HTM#cursch>, Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm#99.

3. 4. Legalizace existence dvou bulharských pravoslavných synodů

Po celou tuto dobu se u vlády v Bulharsku střídají strany SDS a BSS (Bulharská socialistická strana). SDS se zastává Svatého synodu metropolity Inokentije a synod patriarchy Maxima má podporu poslanců z BSS. V závislosti na vládnoucí straně docházelo k podporování jedné nebo druhé skupiny duchovních.

18. října 2000 Vrchní administrativní soud (Върховния административен съд) rozhodl, že vedle sebe mohou existovat dvě Bulharské pravoslavné církve.

„Върховният административен съд намира, че в Република България съществуват две религиозни общности с наименование Българска православна църква... Щом като в Република България има граждани, които не желаят да бъдат в църковно общение с патриарх Максим, те имат суверенното право да се отделят от религиозната общност, ръководена от този патриарх, и да образуват самостоятелна църква като религиозна общност със свой устав и ръководни органи.“⁶¹

Patriarcha Maxim se ohradil proti tomuto rozhodnutí, chtěl aby došlo k jeho změně a aby byl vypracován nový Zákon o svobodě náboženského vyznání, čímž by jeho Svatý synod dostal zpět majetek, který mu byl odebrán. Tento výnos vyvolal velký rozruch, jak mezi duchovními, tak mezi poslanci.

Ve volbách z roku 2001 bylo rozhodnuto, že novým prezidentem Bulharska se stane Georgi Pärvanov, který se zastával synodu patriarchy Maxima, jenž mu na slavnostním jmenovacím ceremoniále požehnal v jeho nové funkci.⁶²

4. Přijetí a důsledky nového Zákona o svobodě vyznání

4. 1. Návrhy zákona

Od roku 2001 se začal řešit Zákon o svobodě vyznání. Tehdejší zákon z roku 1949 byl vytvořen v době komunistického režimu. Už od roku 1989 byly vyvinuty snahy o vytvoření návrhu zákona, ale nikdy nedošlo k jeho provedení. Po nastoupení nového

⁶¹ Citace podle http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm#00

⁶² Více viz Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm a ГЕОРГИЕВА, Капка, Ще сложи ли царят край на десетгодишната война срещу Църквата, http://www.pravoslavieto.com/history/21/razkol/2001_shte_slozhi_li%20_carjat_.htm.

vládního kabinetu (5. července 2001) došlo k realizaci návrhu zákona. Návrh vytvořil poslanec Národního hnutí pro cara Simeona II.⁶³ Borislav Cekov.

Cílem vypracovaného zákona bylo překonání rozkolu v BPC. Návrh měl zajistit volnější režim při registraci církví, jejichž stanovy respektují zákon. Ustanovoval církev jako právnickou osobu, synod patriarchy Pimena neměl mít právo nazývat se oficiální kanonickou BPC, mohl si však pro svoji existenci zvolit jiné pojmenování. Dále zákon garantoval existenci a ochranu práv svobodného vyznání všem bulharským obyvatelům. Zákon měl také rozhodovat o navrácení majetku, který byl církvi zabaven v září 1944⁶⁴ a který požadoval patriarcha Maxim.

Patriarcha parlamentu poslal dopis obsahující mnoho dokumentů o majetku, který byl církvi nezákonně odebrán. Přeje si, aby bylo uzákoněno, že používat majetek a práva Bulharské pravoslavné církve smí jenom kanonická církev.

26. dubna byly bulharskému parlamentu předloženy další dva návrhy. První návrh vznikl díky dvěma poslancům DPS⁶⁵ (Ljutvi Mestan a Achmed Chjusein). Obsahová stránka zákona však nebyla dostatečná. Druhý návrh zákona přednesli poslanci Národního hnutí pro cara Simeona II. Kiril Milčev a Rupen Krekorjan.

Všechny návrhy měli společné postavení Bulharské pravoslavné církve, vymezení jejích práv a jejího vlastnictví. Už proti těmto návrhům se vyslovily některé organizace (hlavně muslimské náboženství). Vadilo jim například dle zákona rovné postavení všech vyznání, včetně BPC, ta však měla oproti ostatním navíc získat statut právnické osoby.

K prvnímu projednávání těchto tří návrhů zákona došlo v červnu 2002. Při tomto čtení návrhů došlo k několika změnám v jejich obsahu. Například předseda vlády navrhl, aby zákonem bylo dáno Bulharské pravoslavné církvi výsostné postavení, což bylo do později přijatého zákona zakomponováno. Na správné provedení zákona dohlížela komise vytvořená z představitelů hlavních náboženských organizací v zemi (představitelé pravoslavné církve, islámského náboženství, římského katolictví a protestantské církve).

Nejvíce hlasů získal návrh poslanců Kirila Milče a Rupena Krikorjana, který získal 168 hlasů.

⁶³ V originále „Национално движение Симеон Втори“.

⁶⁴ Деветосептемврийският преврат, nazývaný často v do roku 1990 Деветосептемврийско народно въстание nebo Деветосептемврийска социалистическа революция, násilná změna, která proběhla v noci z 8. na 9. září 1944, při níž došlo ke změně obsazení vlády.

⁶⁵ Oficiální název „Движение за права и свободи“.

4. 2. Přijetí nového zákona v prosinci roku 2002

V prosinci 2002 byl Zákon o svobodě náboženského vyznání na druhém čtení přijat. Přijetím nového zákona přestal platit původní z roku 1949. Majetek církve, na který poukazoval už před vytvořením zákona patriarcha Maxim, byl přiznán jedině kanonické BPC. Odštěpení duchovní dále měli vrátit 6 klášterů, 22 chrámů a další zabrané nemovitosti. Návrh byl přijat díky hlasům strany Národní hnutí pro cara Simeona II. a Bulharské socialistické strany. Cílem zákona není vměšovat se do záležitostí církve, ale vytvořit takové právní podmínky, aby svoje problémy zvládla církev řešit sama.⁶⁶

V tomto novém zákoně je dle synodu patriarchy Inokentije mnoho nepřesností. Zákon byl v parlamentu napaden politickou stranou SDS a dalšími poslanci, ale bez úspěchu.⁶⁷ Ti jako hlavní problém zákona vidí nadřazenou pozici Bulharské pravoslavné církve oproti ostatním náboženským organizacím. Poslanci strany SDS a DPS na protest proti zákonu opustili v době hlasování parlament. V zákoně jim vadí hlavně článek č. 11, který hovoří vysloveně o pozici BPC:

Чл. 11. (1) Традиционно вероизповедание в Република България е източното православие. То има историческа роля за българската държава и актуално значение за държавния ѝ живот. Негов изразител и представител е самоуправляващата се Българска православна църква, която под името Патриаршия е правоприемник на Българската Екзархия и е член на Едната, Святая, Съборна и Апостолска църква. Тя се ръководи от Светия Синод и се представлява от Българския Патриарх, който е и Митрополит Софийски.

(2) Българската православна църква е юридическо лице. Устройството и управлението ѝ се определят в нейния устав.⁶⁸

Duchovní synodu metropolity Inokentije proti novému zákonu protestovali před Národním palácem kultury (Национален дворец на културата), kde se konal mítink strany Národní hnutí pro cara Simeona II., týkající se právě tohoto zákona. Zákon se těmto

⁶⁶ Více viz КЛИСАРСКА, Ана: Внесоха първия царски закон - срещу разкола, <http://www.segabg.com/online/article.asp?issueId=1588§ionid=1&id=00003>, Законът за вероизповеданията - признание за историческата и настояща роля на БПЦ, <http://www.novotovreme.bg/?cid=33&p=&id=2665&PHPSESSID=8a164b9d3d4c90d4635b75c0c9fd3715>

⁶⁷ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije Branickým episkopem Gervasijem.

⁶⁸ Citace podle <http://www.paragraf22.com/pravo/zakoni/zakoni-d/74857.html>. Více viz Парламентът прие закона за вероизповеданията, http://www.mediapool.bg/site/bulgaria/2002/12/20/15_20202bg.shtml.

духовním nelíbil, protože podle nich nadřazuje BPC oproti ostatním náboženským skupinám v zemi.⁶⁹

Tři dny po hlasování (2. ledna 2003), zákon vešel v platnost. Jeho platnost byla v červnu stejného roku potvrzena i Radou Evropy, které byl na přezkoumání poslán. V září téhož roku se synod jeho svátosti Inokentije pokusil zaregistrovat pod názvem Bulharské pravoslavné církve, v tom mu však bylo soudem zabráněno.

Pro upřesnění znění nového zákona uvádím některé jeho doslovné citace, které přispěly k dalšímu rozkolu mezi oběma skupinami duchovních.

Закон за вероизповеданията⁷⁰ (Обн., ДВ, бр. 120 от 29.12.2002 г., изм. доп. ДВ бр. 33/2006 г.)

Глава първа (ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ)

Чл. 4. (1) Вероизповеданията са свободни и равноправни. Религиозните институции са отделени от държавата.

(2) Недопустима е държавна намеса във вътрешната организация на религиозните общности и религиозните институции.

Глава трета (РЕГИСТРАЦИЯ)

Чл. 14. Религиозните общности могат да придобиват статут на юридическо лице при условията и по реда на този закон.

Чл. 16. Софийският градски съд може да изиска експертно становище във връзка с регистрацията на религиозните общности от Дирекция "Вероизповедания" на Министерския съвет.

Чл. 17. Уставът на вероизповеданието трябва да съдържа задължително:

1. наименованието и седалището на вероизповеданието;
2. изложение на верското убеждение и богослужебната практика;
3. структурата и органите на вероизповеданието;
4. начина на определянето на управителните органи, правомощията им и продължителността на техния мандат;
5. лицата, които имат право да представляват вероизповеданието, и начина за определянето им;

⁶⁹ Více viz ДАЧКОВА, Доротея: Инокентий отива на съд, защото дублирал Максим, <http://www.segabg.com/online/article.asp?issueid=416§ionid=1&id=00001>, Българската православна църква е една - из адвокатската защита на Св. Синод по делото, заведено от разколниците във ВАС, <http://synpress-classic.dveri.bg/12-2002/Ednabpc.htm> а Софийански отказал да заличи "синода" на разколника Инокентий, http://www.pravoslavieto.com/news/z-n_veroizpovedanijata2.htm#Софийански.

⁷⁰ Více viz <http://www.paragraf22.com/pravo/zakoni/zakoni-d/74857.html>

6. начините, по които се вземат решения, и процедурите за свикване на заседанията на органите на вероизповеданието;
7. начини на финансиране и имущество;
8. начина на прекратяване и ликвидацията.

Глава четвърта (ИМУЩЕСТВО И ФИНАНСИ)

Чл. 25. (3) (изм. доп. ДВ бр. 33/2006 г.) При констатиране на закононарушения Министерството на финансите уведомява органите на прокуратурата и на Агенцията за държавна финансова инспекция за извършване на проверки и на предвидените в закона действия.

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 3. Лицата, които към влизането в сила на този закон са се отделили от регистрирана религиозна институция в нарушение на утвърдения по установения ред неин устав, не могат да използват идентично наименование и да ползват или да се разпореждат с нейно имущество.

4. 3. Nesouhlas s vměšováním se státu do církevních záležitostí

Duchovní synodu metropolity Inokentije se rozhodli bojovat proti zákonu konáním nočních bdění ve svých chrámech. Tvrdí, že zákonem, tak jak byl schválen, se stát vměšuje do církevních záležitostí. Proti novému zákonu jsou i příslušníci dalších církevních společenství, například muslimové, kteří budou mít díky zákonu znevýhodnění proti Bulharské pravoslavné církvi, která získala statut právnické osoby.⁷¹

Patriarcha Maxim se rozhodl požádat o navrácení majetku církvi, které bylo v souladu se zákonem. Duchovní ze synodu metropolity Inokentije stále zůstávali v chrámech a používali majetek, který do té doby vlastnili.⁷²

⁷¹ Více viz ТОДОРОВ, Георги: Църквата, Разколът и Законът, Вестник Култура, http://www.pravoslaviето.com/history/21/razkol/2003_tsarkvata_zakona_razkola.htm, Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm#02 а Хората на Инокентий ще бдят със свещи в църквите, http://www.pravoslaviето.com/news/z-n_veroizpovedanijata2.htm#хората_инокентий

⁷² Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm#02, Синодът на Инокентий готов да спечели дело срещу България в Страсбург, <http://www.socialniprava.info/article693.html>, ПОЛИЦИЯТА ЗАТВОРИ 250 ЦЪРКВИ, <http://www.ndt1.com/article.php/2004072120184647>, Попове в битка за над 3.5 млрд лева <http://www.cash.bg/br29-04/nachalna.htm> а Самозванецът Инокентий отива на съд, http://www.pravoslaviето.com/history/21/razkol/2006_Inokentij_sud.htm

5. Uvedení zákona do praxe

Na základě nového zákona se patriarcha Maxim rozhodl požádat stát o pomoc ve věci získání zpět majetku Svatého synodu Bulharské pravoslavné církve. Požadavek patriarchy Maxima dospěl k události z 21. července 2004.⁷³ Na tento den bylo bulharskou prokuraturou rozhodnuto zabavení majetku. K vykonání rozsudku bylo využito i policejních jednotek. Akce proběhla brzy ráno pod tajným označením „Raso“ („Paco“).⁷⁴ Policie obsadila 148 kostelů a kaplí a čtyři kláštery.

Stát mobilizoval přibližně 7 000 policistů a členů speciálních služeb. Na některých místech (chrám Sv. Paraskeva a chrám Sv. Uspenie Bogorodično, oba v Sofii) došlo až ke krveprolití. Někteří kněží a vladykové projevovali odpor a v chrámech se zabarikádovali. Ti byli nakonec vyvedeni z chrámů a odvezeni policií na stanici, kde byli zatčeni. Na ulici bylo vyhnáno přibližně 180 kněží a 11 vladyků. Po zabavení chrámů policie začala sepisovat majetek. Odebrání majetku bylo schváleno i ruským patriarchou Alexijem II., podle kterého je to v souladu s novým Zákonem o svobodě vyznání.

Podle synodu metropolity Inokentije byla touto akcí porušena lidská práva a svobody. O události zpravují zastupitelské konzuláty nacházející se v Bulharsku. Na znamení protestu duchovní z těchto chrámů vytvořili stanový tábor v zahradě před kostelem Sv. Sofija a začali sloužit liturgii pod širým nebem (tam pobývali ještě téměř rok po události). Metropolita Inokentij se rozhodl bránit proti rozsudku a podal žalobu k Evropskému soudu ve Štrasburku. Podle něj bylo porušeno několik norem, které garantuje Evropská konvence pro lidská práva. Metropolita Inokentij se sešel se zástupci parlamentu, se kterými hodlal diskutovat o události. Požadoval odstoupení hlavního prokurátora, který o události rozhodl (Nikola Filčev), z důvodu nezákonného vměšování se do církevních záležitostí.

5. 1. Reakce na konfiskaci majetku používaného duchovními nového synodu

Tato událost se stala předmětem nového sporu mezi duchovními, díky ní došlo k zesílení náboženského rozkolu. Nad násilnou akcí vyjádřil své pohoršení i bývalý

⁷³ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije Branickým episkopem Gervasijem a ПЕТРОВ, Александр: Власти Болгарии против раскольников, http://religion.ng.ru/facts/2004-08-04/1_bulgaria.html

⁷⁴ „Paco“ znamená sutana či klerika, což je spodní liturgické roucho, sahající ke kotníkům a zapínané vpředu na knoflíky.

bulharský prezident Petăr Stojanov. Událostí se zabývali i poslanci v parlamentu, podle kterých by mělo dojít k jednání samotné církve, bez zasahování státu.

Svatý synod k postupu vydal prohlášení, ve kterém se odvolává na nově přijatý zákon a na práva Bulharské pravoslavné církve, která hodlá uplatňovat. Ve zprávě se například říká:

„Всеки човек е свободен да се самоопределя, но Светият Синод, изпълнявайки свещените канони, няма право да допусне лица, които не принадлежат към Българската православна църква, да злоупотребяват със светостта на Институцията, да ползват нейното име и да заблуждават хората, че са нейни представители. Светият Синод няма право да остави храмовете, манастирите и имуществото на Българската православна църква в ръцете на тези лица, които действат измамно в нейна вреда и в своя полза.“⁷⁵

K této události se vyjádřili i duchovní Svatého synodu patriarchy Maxima. Archimandrita Jan (protosingel Sofijské metropolie) se vyjádřil k právu na užívání názvu Bulharské pravoslavné církve: *„Има една Българска православна църква, канонична, представлявана от Негово светейшество патриарх Максим. Никой, който се е отделил от единството на църквата, не може да се легитимира като Нейн член или да Я представлява.“⁷⁶*

Nevrokopský metropolita Natanail hovořil přímo o vyhnání „rozkolníků“ a následné akci těmito slovy: *„За окупация не може да се говори, защото бяха окупирани храмовете от лица, представящи се за духовници и членове на Българската православна църква, но в самата действителност не са такива.“⁷⁷*

Kromě duchovních reagovali na událost i představitelé zastupující světské úřady. Sofijský městský prokurátor Bojko Najdenov řekl: *„Не става въпрос за някакво налагане със сила. Ние прилагаме разпореждане на закона. Този закон е направен от политиците. Ние трябва да го изпълним.“⁷⁸*

Další světské představitelé hovoří o tom, že tento nový spor vznikl kvůli majetku církve a je třeba tak k němu nahlížet.⁷⁹

⁷⁵ Citace podle Обръщение на Св. Синод на БПЦ относно разкола, <http://synpress-classic.dveri.bg/14-2004/obrashtenie.htm>

⁷⁶ Citace podle Възвръщането на окупирани от разколниците храмове, http://www.pravoslaviето.com/history/21/razkol/2004_vazvrashtene_okupiranite_hramove.htm

⁷⁷ Citace Tamtéž.

⁷⁸ Citace Tamtéž.

⁷⁹ Více viz Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm, Възвръщането на окупирани от

6. Pokračující rozkol

V těchto letech (1992 - 2004) synod metropolitů Inokentije postavil desítky kostelů a kaplí v celém Bulharsku, vysvětil kněze, mnichy a vladyky, prohlásil za svaté kněze, kteří se stali obětmi komunistického režimu v Bulharsku.

Po celou tuto dobu došlo k několika skandálům mezi oběma synody.⁸⁰ Například 22. července 2002 došlo k zavraždění kněze Stefana Kamberova, který pocházel ze synodu metropolitů Inokentije. Tento čin znovu rozdmýchal napětí mezi dvěma skupinami duchovních Bulharské pravoslavné církve. Kněz byl zabit knězem nevrokopského metropolitů Natanaila.

Strana SDS k tomuto činu prohlásila: „Убийството на отец Стефан Камберов би трябвало да тласне политиците към безпощадна равностметка и преоценка на досегаишното ни поведение.“⁸¹

Za přínos pravoslaví byli v roce 2004 oceněni patriarcha Maxim a bulharský prezident Georgi Pärvanov ruským patriarchou Alexijem II., který kladně hodnotil jejich pomoc při řešení vzniklých problémů Bulharské pravoslavné církve.

6. 1. Žádost o odškodnění za zabavený majetek z července roku 2004

Na počátku roku 2005 členové alternativního synodu podali žádost o finanční odškodnění za majetek, který jim byl odebrán. Žádali odškodnění 200 milionů eur od Evropského soudu lidských práv a svobod ve Štrasburku,⁸² které jim má stát platit jako kompenzace za „неправомерното им изгонване от храмовете“⁸³ z 21. července roku 2004.

Počet duchovních nového synodu se velmi snížil, hodně z nich se jich vrátilo ke Svatému synodu patriarchy Maxima.

разколниците храмове,

http://www.pravoslaviето.com/history/21/razkol/2004_vazvrashtene_okupiranite_hramove.htm

⁸⁰ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolitů Inokentije Branickým episkopem Gervasijem.

⁸¹ Citace podle Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ),

http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm#02

⁸² Více viz Разколниците рушат авторитета на България и Българската православна църква пред Европа, <http://pravoslavie.bg/content/view/1870/202/>

⁸³ Citace dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolitů Inokentije Branickým episkopem Gervasijem.

V dubnu 2005 došlo k obvinění metropolity Inokentije a jeho synodu. Obvinění se týkalo neoprávněného používání majetku a práv, která náležela jen kanonické BPC a za používání titulu patriarchy a sofijského metropolity v úředních záležitostech.

Proces proti Inokentijovi započal o rok později, 1. února 2006. Hlavní projednávanou kauzou je nezákonné vlastnictví velkého množství majetku církve a zneužívání práv Bulharské pravoslavné církve.⁸⁴

7. Současný stav rozkolu v Bulharské pravoslavné církvi

Dne 12.- 15. února „rozkolníci“ navštívili Evropský soud ve Štrasburku, kde se snažili podáním žaloby o uznání svých práv na zabavený majetek.

Až do této doby vladykové a kněží synodu metropolity Inokentije nepřestali sloužit liturgie, přestože se bohoslužby uskutečňují pod širým nebem. Synod vyčkává reakci soudu pro lidská práva ve Štrasburku na podanou stížnost a věří ve spravedlnost demokraticky smýšlejících lidí.⁸⁵

⁸⁴ Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslaviето.com/docs/razkol_chronology.htm

⁸⁵ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije Branickým episkopem Gervasijem.

Závěr

Cílem práce byla snaha o hlubší proniknutí do komplikované situace v nynější Bulharské pravoslavné církvi. Pravoslavná církev se během svého vývoje potýkala s celou řadou více či méně závažných problémů, což pochopitelně vždy postihovalo nejen život duchovních, prostého obyvatelstva, ale mělo i velký vliv na politický vývoj země.

Současnost je vždy důsledkem určitého vývoje v minulosti. Proto pro nastínění dnešní situace bylo potřeba přihlédnout i k historickému vývoji Bulharské pravoslavné církve. První část práce hovoří o základních okamžicích církve od jejího přijetí, osamostatnění se a vytvořením patriarchátu přes nadvládu jiných národností a zničení samostatnosti až po znovuoobnovení bulharského patriarchátu v roce 1953 a s tím spojené události. Hlavní část práce se upíná k událostem, které vznikly na základě volby nového patriarchy Maxima.⁸⁶

V období po druhé světové válce došlo k výrazným změnám ve vedení zemí střední a východní Evropy. K moci se dostala komunistická strana, která svou ateistickou doktrínu prosazovala velice rezolutně. Kromě osob odlišně smýšlejících, byli jejím hlavním nepřítelem v zemi duchovní, kteří dovedli velmi intenzivně ovlivňovat smýšlení věřících. Proto již období po roce 1945 můžeme považovat za zárodek později vzniklého rozkolu v Bulharské pravoslavné církvi. Pravoslavní duchovní byli velice pečlivě sledováni policií, byla jim omezována možnost setkávání a diskuzí s věřícími. A právě v této době jsou duchovní postaveni před dvě možnosti. Jednou z nich je stažení se do pozadí a skutečně omezení duchovní práce, druhou možností je spolupráce s vládou komunistickou stranou. Pro tuto variantu se rozhodla celá řada duchovních, jedni z nich tak učinili proto, že jejich přesvědčení nebylo tak silné a pak zde byla poměrně početná skupina církevních hodnostářů, kterým bylo jasné, že chtějí-li působit na věřící, být jim oporou a pomáhat jim v nelehké době, mají jedinou možnost a to oficiální spolupráci s komunistickým režimem. V roce 1971 došlo po smrti patriarcha Kirila k volbě jeho nástupce, kterým se stal lovčanský metropolita Maxim. Jeho volba se později stala hlavní příčinou vzniklého rozkolu mezi duchovními pravoslavné církve.⁸⁷

⁸⁶ RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002

⁸⁷ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije branickým episkopem Gervasijem. Více viz RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002 a Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm

Po změně politického režimu (10. listopadu 1989)⁸⁸ došlo k tomu, že všichni duchovní, o kterých se zjistilo, že s komunistickou stranou spolupracovali, byli považováni za zrádce, kteří by se měli stáhnout z aktivního církevního života. Okolo volby patriarchy Maxima byla spousta nejasných záležitostí, týkající se hlavně jeho styků s komunistickým režimem, který ho měl dle tvrzení nespokojené skupiny duchovních podporovat a dosadit do funkce. Tyto události dovedly až k rozkolu, jehož cílem bylo očistění církve od nečestných a nepoctivých osob.⁸⁹ S tím pochopitelně souvisí i rozdělení věřících na dva tábory, na skupinu, která byla přesvědčena o patriarchově nevinně a na jeho odpůrce. Ti trvali na tom, že patriarcha Maxim není důvěryhodná osoba, která by měla církev zastupovat.

Duchovní, kteří nebyli spokojeni se stavem věcí se odštěpili od kanonické církve a vytvořili v roce 1992 svůj vlastní Svatý synod. Během následujících roků proběhla celá řada jednání, která měla za cíl sjednocení obou částí duchovních, která však vždy ztroskotala. Nový synod si zvolil svého vlastního patriarchu, kterým se stal v roce nevrokopský metropolita Pimen. Tito duchovní obsadili část kostelů ve kterých konali bohoslužby a odebrali církvi část jejího majetku. Byli rozhodnuti nápravu církve řešit vlastními silami a považovali za správné, že část církevního majetku bude v jejich užívání. Problémem však bylo, že v rámci předchozích událostí a přesvědčení o správnosti svého konání trvali na tom, že se budou nazývat zcela totožně jako kanonická bulharská církev, což bylo nemožné z administrativních i právních důvodů.

Bulharská vláda předala spor k vyřešení soudu, ten ve finále rozhodl, že není možná existence dvou de facto totožných církví a byl vznesen požadavek na sloučení. O řešení situace se pokusil i všeobecný pravoslavný sněm konaný v roce 1998, kterého se účastnilo mnoho představitelů ostatních místních pravoslavných církví. Výsledkem sněmu mělo být ukončení sporu a návrat duchovních patriarchy Pimena ke kanonickému synodu. Jelikož konflikt trval dále, bylo třeba řešit ho právní cestou. Byl vytvořen nový Zákon o svobodě vyznání, který byl přijat v prosinci 2002. Na základě tohoto zákona byla skupina odštěpených duchovních prohlášena za nezákonnou. Dále díky němu došlo v roce 2004 i k odebrání majetku, který tato část církve využívala.

Odebráním majetku byl oficiálně proces považován za ukončený a situace byla zhodnocena jako uspokojivá. Ve skutečnosti ale problém stále dořešen není, odštěpená část

⁸⁸ Více viz <http://bg.wikipedia.org/>

⁸⁹ Dle rozhovoru s hlavním tajemníkem Svatého synodu metropolity Inokentije branickým episkopem Gervasijem.

duchovních a věřících se sice zmenšila, dále ale bojuje o svá práva nejen na území Bulharska, ale i na půdě Mezinárodního soudu pro lidská práva ve Štrasburku, kam podala žádost o uznání svých požadavků a o nezákonnost jednání spjatého s novým zákonem. Jeho rozsudek je napjatě očekáván, není však známo, kdy by zhruba mohl být vyneseno.⁹⁰

Na otázky ohledně rozkolu každá strana věřících podává různé informace, na které je však třeba nahlížet nezaujatě. Každý rozkol znamená určitá negativa, která je třeba překonat. Vyřešení tohoto problému bude ještě velice nesnadné a obávám se, že i z hlediska časového dlouhodobé.

⁹⁰ Více viz Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm

Literatura:

CANKOV, Stefan: *Pravoslavné křesťanství východní*, Liga pravoslavné kultury, 1931

ČERNÝ, Pavel: *Pravoslavná církev v Československu*, SPVČ MK ČSR PRAHA 1983

DINKOV K.: *Istorija na Bălgarskata cărkva (četiva)*, Redakcija duchovno vāzraždane, Vraca 1954

CHOPKO, Foma: *Osnovi pravoslavija*, Litera, 1989

KRYŠTOF, arcibiskup: *Pravoslavný svět*, Pravoslavná bohoslovecká fakulta PU v Prešově, 2000

MEŇ, Alexandr: *Rozbít led, křesťan ve společnosti* (výbor z díla), Triada 2004

RYCHLÍK, Jan: *Dějiny Bulharska*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002

TITOV, Vladimír Jelisejevič: *Pravosloví včera a dnes*, SPVČ MK ČSR, PRAHA 1980

Internetové zdroje:

АПОСТОЛОВА, Бетина, Погребѡха алтернативния патриарх Пимен, http://www.bgnews.bg/show_story.html?issue=79267223&media=1523776&class=2407968&story=89226433

БОРИСЛАВОВ, Ясен: Българската църква в съдбоносно очакване, http://www.pravoslavieto.com/history/21/razkol/1997_bg:tsarkva_ochakvane.htm

ГЕОРГИЕВА, Капка, Ще сложи ли царят край на десетгодишната война срещу Църквата, http://www.pravoslavieto.com/history/21/razkol/2001_shte_slozhi_li%20_carjat_.htm

КЛИСАРСКА, Ана: Внесоха първия царски закон - срещу разкола, <http://www.segabg.com/online/article.asp?issueId=1588§ionid=1&id=00003>

ПЕТРОВ, Александр: Власти Болгарии против раскольников, http://religion.ng.ru/facts/2004-08-04/1_bulgaria.html

СИВОВ, Пламен: Лов на религиозни свободи в мътна вода, <http://psivov.hit.bg/zakon.htm>

ТОДОРОВ, Георги: Църквата, Разколът и Законът, Вестник Култура, http://www.pravoslavieto.com/history/21/razkol/2003_tsarkvata_zakona_razkola.htm

Българската православна църква е една - из адвокатската защита на Св. Синод по делото, заведено от разколниците във ВАС, <http://synpress-classic.dveri.bg/12-2002/Ednabpc.htm>

Хората на Инокентий ще бдят със свещи в църквите, http://www.pravoslavieto.com/news/z-n_veroizpovedanijata2.htm#хората_инокентий

Хронология на разкола в Българската Православна Църква (БПЦ), http://www.pravoslavieto.com/docs/razkol_chronology.htm

Náboženství v Bulharsku..., <http://bulharsko.proweb.cz/zakl30.htm>

Неврокопският митрополит Пимен бе погребан вчера с патриаршески почести, <http://www.omda.bg/BULG/news/release/130499.HTM#cursch>

Обръщение на Св. Синод на БПЦ относно разкола, <http://synpress-classic.dveri.bg/14-2004/obrashtenie.htm>

Парламентът прие закона за вероизповеданията,
http://www.mediapool.bg/site/bulgaria/2002/12/20/15_20202bg.shtml

Полицията затвори 250 църкви, <http://www.ndt1.com/article.php/2004072120184647>

Попове в битка за над 3.5 млрд лева <http://www.cash.bg/br29-04/nachalna.htm>

Самозванецът Инокентий отива на съд,
http://www.pravoslaviето.com/history/21/razkol/2006_Inokentij_sud.htm

Синодът на Инокентий готов да спечели дело срещу България в Страсбург,
<http://www.socialnprava.info/article693.html>

Софиянски отказал да заличи "синода" на разколника Инокентий,
http://www.pravoslaviето.com/news/z-n_veroizpovedanijata2.htm#Софиянски

Възвръщането на окупираните от разколниците храмове,
http://www.pravoslaviето.com/history/21/razkol/2004_vazvrashtene_okupiranite_hramove.htm

Вселенският патриарх заплаши БПЦ с непризнаване,
http://www.bgnews.bg/show_story.html?issue=51569614&media=1523776&class=2407968&story=89209861

Законът за вероизповеданията - признание за историческата и настояща роля на БПЦ,
<http://www.novotovreme.bg/?cid=33&p=&id=2665&PHPSESSID=8a164b9d3d4c90d4635b75c0c9fd3715>

<http://www.segabg.com/online/article.asp?issueid=416§ionid=1&id=00001>

<http://www.kaiovas.biz/index.php?id=7&act=show&newsid=392>

<http://bg.wikipedia.org/wiki/>.

<http://bulch.tripod.com/boc/councilbg.htm>

<http://www.pravoslaviето.com>

<http://www.paragraf22.com/pravo/zakoni/zakoni-d/74857.html>

<http://www.paragraf22.com/pravo/zakoni/zakoni-d/74857.html>